

Sárosi-Blága Ágnes

KÖZBIRTOKOSSÁGOK HELYI TÁMOGATÁSI GYAKORLATA

Bevezető. A témaválasztás fontossága és célja

A székelyföldi települések számára a közbirtokosságok által kezelt erdővagyon jelentős természeti, gazdasági és társadalmi érték, endogén erőforrás. Ahogyan a kötet bevezető tanulmányában is olvasható, a közbirtokosságok a székelyföldi térség erdőgazdaságának főszereplői: az általuk kezelt erdővagyon és a közbirtokossági rendszer működését mély társadalmi beágyazottság jellemzi, amelynek hatása van a székelyföldi erdőgazdaság más szereplőire és struktúráira.

A közbirtokosságok által kezelt erdővagyon mint endogén érték, valamint a közbirtokosságok által működtetett rendszer sajátosságaiból kiindulva, vitathatatlan tény – és ez a kötetben többször, több módon hangsúlyozásra kerül –, hogy az erdőgazdálkodási tevékenység, a kulcsszereplők fejlesztésekkel kapcsolatos kijelentéseinek, attitűdjeinek megismerése, elemzése fejlesztéspolitikai jelentőséggel bír. A vidékfejlesztési szakirodalom értelmében az endogén erőforrások és a helyi kezdeményezések fontosságának a felismerése az új vidékfejlesztési paradigmához kapcsolódik (Van der. Ploeg, 2000; Woods, 2007; Almstedt, 2014). Ennek a székelyföldi térségre vonatkozó értelmezése elsősorban a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központjának munkáihoz kapcsolható (például Biró és Olosz, 2009; Biró és társai, 2016; Biró és Blága, 2015; Sárosi-Blága és Székely, 2016; Sárosi-Blága, 2016) Az új paradigma szerint a vidékről szóló diskurzusok és a vidékkel kapcsolatos attitűdök, tudás fontossága (városi és ott élő szereplőké egyaránt) összefüggésben van a fejlesztési folyamatok irányával és irányítási lehetőségeivel. Ebben a kontextusban a fejlesztési gondolkodás lokális cselekvésre és erőforrásra összpontosít, és elsősorban erre alapozva tervezi a vidéki térségek fejlesztését, modernizációba való bekapcsolódását. Tehát a külső erőforrások és anyagi tényezők mellett ugyanolyan fontosak a belső, endogén fejlesztési folyama-

tok, amelyekben kulcstényezők a történelmi, kulturális, természeti, környezeti értékek, valamint a humántőke. Az emberi tényező vidékfejlesztési jelentőségének gazdag szakirodalma van, amely többek között olyan témakörökkel foglalkozik, mint az emberi tényezőre való figyelés módozatai, az emberi tényező figyelembevételének szükségessége, valamint hozadéka a fejlesztési folyamatokban (például Fleszer, 2017; Bombiak és Marcysiak, 2017; Dudek és társai, 2014; Josipovic és Molnar, 2018; Tulla és társai, 2017).

Amennyiben tényként kezeljük, hogy a közbirtokosságok működése és az általuk kezelt erdővagyon fejlesztéspolitikai jelentőséggel bír, a vidékfejlesztésben új szempontok és tényezők (emberi tényező, helyi erőforrások és kezdeményezések) értelmében fontos témakörnek bizonyul a közbirtokosságok helyi, támogatási gyakorlatának elemzése.

A közbirtokossági vezetőkkel készített interjúsorozat keretén belül az interjúkérdések az erdőgazdálkodási tevékenységhez kapcsolódóan tényfeltáró kérdések voltak, amelyek az együttműködéssel és az erdővagyon helyzetével kapcsolatos álláspontok, fejlesztések, támogatási gyakorlat, jövőbeli elképzelések körüljárására adtak lehetőséget.

Jelen írás az elkészült interjú beszélgetések alapján a közbirtokosságok helyi támogatási, fejlesztési gyakorlatát elemzi három szempontot figyelembe véve:

- az elmúlt időszak eredményei, megvalósításai
- tevékenységek, projektötletek
- a közbirtokosságok székelyföldi települések életében betöltött szerepével kapcsolatos attitűdök

Az elemzés célja a közbirtokosságok támogatási, fejlesztési gyakorlatának megismerése, elemzése, valamint hozzájárulás egy olyan fejlesztéspolitikai szakanyag megalapozásához, előkészítéséhez, amely a közbirtokosságok székelyföldi települések életében betöltött szerep fenntartásának, tovább fejlesztésének, megerősítésének problémakörével foglalkozik. Az elemzés tehát azon az elgondoláson alapszik, hogy az erdőgazdálkodás társadalmi és gazdasági tényezőinek összekapcsolása fontos, és lokális (településszinten) és térségi szinten is értelmezhető fejlesztéspolitikai jelleggel bír.

Elemzés

Az interjúk beszélgetések elemzése alapján a támogatási gyakorlat, helyi fejlesztés három típusa körvonalazódik:

1. Működéshez kapcsolódó fejlesztések, beruházások, elképzelések, tevékenységek, amelyek közvetetten hatással vannak a település fejlődésére is.
2. A település intézményeinek, fejlesztéseinek, rendezvényeinek támogatása: adomány formájában, amelyek direkt támogatást jelentenek.
3. Innovatív projektek, elképzelések partnerségben vagy önállóan, amelyek kisebb-nagyobb mértékben támogatják a lokális fejlesztési és térségfejlesztési folyamatokat.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy ez a támogatási és fejlesztési gyakorlat három domináns típusa, formája, és az elemzés ezeknek a típusoknak a fontosabb sajátosságait ismerteti. Tehát nem cél az elemzés tárgyát képező közbirtokosságok számszerű értékelése és besorolása ezekbe a kategóriákba.

1. Működéshez kapcsolódó fejlesztések, beruházások, elképzelések, tevékenységek

A támogatási és fejlesztési gyakorlat egyik meghatározó típusát a működéshez kapcsolódó fejlesztésekre, beruházásokra, elképzelésekre, tevékenységekre való fókuszálás jellemzi. Ez egy olyan alapforma, amely egy bizonyos szinten minden közbirtokosságra érvényes, ugyanis a közbirtokosságok mint szervezet, teljesen önálló entitást képeznek, a tevékenységük meghatározó részét értelemszerűen a működésükhöz kapcsolódó fejlesztések, beruházások, elképzelések, tevékenységek határozzák meg. Vannak azonban olyan közbirtokosságok, amelyek kifejezetten ez az alapforma szerint tervezik és szervezik a támogatási és fejlesztési tevékenységet. Bár sok esetben, látszólag ezek a tevékenységelemek a települések életétől, működésétől, közügyeitől függetlenek, közvetett módon jelentős hatással bírnak a települések fejlődésére. Ilyen tevékenységelem **a területek, tulajdonjogok visszaszerzése, telekkönyvezések, peres ügyek**. Ez szinte minden közbirtokosságot érint vagy érintett valamikor, minden entitásnak nagyon fontos lépés („peres úton való terület visszaszerzés”, „a peres úton való harcolás az állami szervezetekkel”), azonban sok az olyan eset, amikor annyira aktuális a téma, hogy az nagymértékben dominálja a tevékenység fő fókuszát, és kevés idő és energia marad más tevékenységre.

A hiányzó területekről egy közbirtokosság sem hajlandó lemondani, és az érték folytatott „harc”-nak példaértéke van közbirtokosságok körében, az elért siker vagy kudarc minden – nem csak az adott településre vonatkozó – közbirtokossági szereplőt foglalkoztat.

Egy következő meghatározó elem ebben a típusban a **székházak építése, bővítése, rendezése**. A székház, „közös székhely” megléte és állapota a működést nagymértékben meghatározó tényező, ugyanis anyagi ráfordítást tesz szükségessé, és szimbolikus értéke jelentős: egy saját, térben jól elkülönülő épülettel rendelkező közbirtokosság a közösség számára azt jelképezi, hogy ez a szervezet erős, a település szerves része, lehet rá számítani: megfogható, látható. Nem véletlen, hogy a székházak építése minden közbirtokosság számára egy fontos lépés, és bár sok esetben ez már megtörtént, még mindig vannak olyan esetek, ahol a székház építése, bővítése aktuális téma. Előfordulnak olyan esetek is, amikor egy közbirtokosság önmagában nem, vagy nehezen tud megvásárolni és fenntartani egy saját épületet. Kisebb közbirtokosságok esetében ez nem is indokolt, „nem éri meg” de attól még a téma foglalkoztatja a szereplőket.

A géppark kialakítása, fejlesztése szintén anyagi ráfordítást igénylő tevékenység, amely a szervezet működése, önállósága, az önerő kifejezése szempontjából talán az egyik legfontosabb dolog. A géppark kialakításába való befektetés a tagság körében nagy támogatottságnak örvend, prioritás, hiszen jelentős mértékben megkönnyíti a fakitermelési folyamatot. Gyakran előfordul olyan fejlesztés is, mint például magozógép, pasztörizáló berendezés beszerzése, amely nem kifejezetten a fakitermeléshez kapcsolódik. Az ilyen berendezéseket, illetve a közbirtokosság tulajdonában lévő erőgépeket, esetenként a településen élők is igénybe vehetik, és a közbirtokosság célja ezekkel a szolgáltatásokkal nem elsősorban a haszonszerzés, hanem a helyi közösség támogatása. Ezek azok az esetek, amikor a közbirtokosságok befektetései, beruházásai közvetett módon a helyi közösséget is érintik.

Külön említésre érdemes a **konkrét gazdálkodási tevékenység**, tehát az üzemtervek elkészítése, fakitermelés, erdőtelepítés, legelők karbantartása, éves osztalékok kiosztása a tagoknak pénz vagy/és fa formájában. Ehhez a tevékenységhez szorosan kapcsolódik a **közgyűlések szervezése, együttműködés magánerdészetekkel, állami erdészetekkel**. Ez két alapszintű tevékenység minden közbirtokosság működésében, és általában ezen a szinten valósul vagy bukik meg minden fejlesztési elképzelés. Van amikor a konkrét gazdálkodási tevékenységnek az elvégzése után nem, vagy csak kevés erőforrás marad további

fejlesztésre, vagy esetleg a közgyűlés nem támogat bizonyos „a közgyűlésen felmerülő” projektötleteket.

2. A település intézményeinek, fejlesztéseinek, rendezvényeinek támogatása: adomány formájában, közgyűlési határozattal – direkt támogatás

A közbirtokosságok működésében egyfajta társadalmi „örökség”, az egykori közbirtokosságok működésének továbbörökített modellje, hogy a helyi közösséget és a település fejlesztéseit, programjait, a közügyeket támogatni kell. Régebb a közbirtokosságok támogatása létfontosságú volt a települések intézményeinek működése szempontjából. Ma már a településfejlesztés többféleképpen állásának következtében ez a funkció endogén erőforrásként, fejlesztési lehetőségként értelmezhető. A vizsgált térségben az adományozás jellegű szemlélet a támogatásokhoz, fejlesztésekhez való viszonyulásmód egyik sajátos, domináns formája. Ahogyan az a kötet bevezető tanulmányában is említésre került, ennek a helyi közösség támogatására irányuló szerepvállalásnak meghatározó társadalomtörténeti előzményei vannak, és a társadalmi beágyazódás egyik fontos aspektusát jelzi.

Tehát a közbirtokosságok helyi támogatási gyakorlatában meghatározó az adományozás típusú tevékenység, vagyis a település intézményeinek, fejlesztéseinek, rendezvényeinek támogatása adomány formájában. A tevékenységre vonatkozó döntés egyértelműen közgyűlési határozathoz kötött, és elsősorban direkt, anyagi támogatást jelent. Ennek a támogatásnak a mértéke nagymértékben függ attól, hogy egy adott évben a tagság mekkora összeget szán/tud szánni különféle adományokra. Ez a támogatási gyakorlat a települések életében nagyon fontos, de nagymértékben függ a személyes kapcsolatoktól, az anyagi kapacitástól, a javaslatot megfogalmazók meggyőző képességétől – épp emiatt településenként és projektenként nagyon változó a közbirtokosságok támogató szerepe –, és önmagában nem jelent konkrét implikációt a fejlesztési folyamatok irányításába. Csupán a meglévő folyamatok erősítését eredményezheti. Tehát ezen az adományozási vonalon, településfejlesztési szempontból a közbirtokosság bizonyos, mások által tervezett projektek, akciók megvalósulását segíti elő.

Ebben az értelemben a közbirtokosságok mai működésében egyértelműnek, alapvetőnek számít az olyan támogató, közhasznú tevékenység, mint **az egyház, iskola, helyi civilszervezetek (fűvószeneke, önkéntes tűzoltók) támogatása például tüzelőanyaggal, anyagiakkal**. A helyi civilszféra egy-egy szegmensének

a támogatottsága a személyes kapcsolatok és az adott közügy iránti érdeklődéstől függően nagyon változó. Az iskola és egyház működésének támogatása tüzelőanyaggal szinte alapvetőnek számít. A székelyföldi térség közbirtokosságai több esetben fűvószenekekarok és önkéntes tűzoltó szervezetek létrehozását és működését támogatják jelentős anyagi hozzájárulással.

A helyi intézmények és a civilszervezetek működésének elősegítéséhez szorosan kapcsolódik a **helyi rendezvények szponzorálása**. Ez többnyire a közbirtokossághoz irányzott konkrét kérések jóváhagyásával valósul meg, és kevés esetben van elutasítás. Inkább az anyagi támogatás mértéke az ami változó, és a tagság ezzel fejezi ki, hogy az adott rendezvényt mennyire tartja fontosnak, és az ilyen tevékenységekre szánt anyagi keretből mennyit tud ráfordítani.

Az adományozás típusú tevékenység újabb, a projektessített fejlesztések következtében előtérbe kerülő, a közbirtokosságok részéről valamivel nagyobb szerepvállalást igénylő formája az **infrastrukturális beruházásokhoz való hozzájárulás, segítség például önrész előteremtésében helyi fejlesztési projekteknél**: erdei utak karbantartása, helyi ravatalozó felépítése, napköziotthon felépítésének támogatása. Ebben a formában meghatározó a helyi önkormányzattal és intézményvezetőkkel való kapcsolat.

3. Innovatív projektek, elképzelések partnerségben vagy önállóan – lokális fejlesztés, térségfejlesztés

A harmadik típusú támogatásforma, az innovatív projektek, elképzelések megvalósítása partnerségben vagy önállóan, az előző kettőhöz képest kevésbé elterjedt, és nagymértékben függ a közbirtokosságok által kezelt erdővagyon nagyságától, valamint a kulcsszereplők sajátosságaitól, elképzeléseitől. Ugyanakkor fejlesztéspolitikai szempontból – nem csak a települések, hanem a székelyföldi térség vonatkozásában is – egy innovációs modellt képvisel. Ennek a fejlesztési modellnek a sajátossága az, hogy a közbirtokosságok megőrzésre méltó hagyományain, működési elvein, valamint az általuk kezelt jelentős erdővagyonon alapszik, miközben megfelel a 21. századi társadalmi és gazdasági kihívásoknak is. Ebben az értelmezési keretben a közbirtokosságok nem csak a települések, hanem a székelyföldi térség számára is egy saját maguk által is deklarált fejlesztési potenciált képviselnek, és a közbirtokosságok funkcióját tekintve a hagyományos működési formához képest egy teljesen új szerepkört jelentenek. A vizsgált célcsoportban ezt az új szerepkört kevés közbirtokosság tartja prioritásnak, ugyanakkor több esetben fogal-

mazódik meg a gondolattal való „játszadozás”, vagy a pályázati lehetőségek „miért is ne” formában történő kihasználási szándéka, még ha egyelőre nem is társul konkrét tevékenységgel. Ebben az értelemben erőteljes hatással bír a sikeres példa, projekt, tehát az, ha a közbirtokosságok között van egy egészséges versengés, ami lépésváltásra ösztönzi őket.

Ezt a támogatás- és fejlesztésformát meghatározó tevékenység például a **gyümölcsfeldolgozó vagy tejcsarnok létrehozása**. Erre több példa van a térségben, a működés sikeressége nagyon változó. Terv szintjén olyan olyan tevékenységformák fogalmazódnak meg, mint például **fafeldolgozó, vágóhíd és húsfeldolgozó létrehozása**. Ritkábban, de megfogalmazódik olyan elképzelés is, ami **panzióépítést, rendezvényterem kialakítását** célozza meg. Az ilyen jellegű tevékenységekkel a közbirtokosság egy helyi fejlesztési lehetőségre épít, és olyan hiányterületen tevékenykedik (vagy tervez tevékenykedni), amin más szereplőcsoport (például vállalkozás) eddig még nem akart vagy nem tudott. Mivel ezek az elképzelések nagyon újszerűek, gyakran társulnak az adott tevékenység jellegének megfelelő működési formák, tehát **szövetkezetek, magánegyesületek vagy vállalkozások létrehozásához**.

Egészen egyedi tevékenységformának bizonyulnak az olyan kísérletek, mint például **kenyérsütő kemence építése** vagy **helyi konyha működtetése**. Az ilyen típusú elképzelések helyi igényekre alapozódnak, és valamilyen szinten a helyi közösségek egykori működésének és aktuális kihívásainak összekapcsolásával foglalkoznak. Ehhez szorosan kapcsolódik a **gyerekek számára délutáni foglalkozások szervezésében** való szerepvállalás (például zeneoktatás, angolóra, románóra), valamint a **szakmai továbbképzések szervezése**.

Összegzés

Az elemzés a vidékfejlesztési vonatkozásban endogén erőforrást képező közbirtokossági erdővagyon, az erdővagyonot kezelő szereplőcsoport fontossága, valamint kutatási tapasztalatok alapján arra fókuszált, hogy megismerje az erdőgazdálkodási tevékenység főszereplőinek attitűdjeit, terveit, elképzeléseit. Ez a fókusz azon a szakmai elgondoláson alapszik, hogy a közbirtokosságok tulajdonát képező erdővagyon és az őket jellemző sajátos működésforma mint endogén erőforrás fejlesztéspolitikai hasznosítása elsősorban az erdőgazdálkodási tevékenységet végző szereplők, tehát az emberi tényező sajátosságaitól függ. Ezen a téma-

körön belül az elemzés egy résztemával foglalkozott: alapkérdése az volt, hogy az interjúk beszélgetésekben körüljárt eredmények, megvalósítások, tevékenységek, projektötletek, saját szerepről alkotott elképzelések alapján mi jellemzi a közbirtokosságok helyi támogatási, fejlesztési gyakorlatát, ebben mennyire dominálnak az átörökített, régi működési modell sajátosságai, valamint az innovatív tényezők. Ebben a vonatkozásban három meghatározó típus körvonalazódott: (1) működéshez kapcsolódó fejlesztések, beruházások, elképzelések, tevékenységek, amelyek közvetetten hatással vannak a település fejlődésére is; (2) a település intézményeinek, fejlesztéseinek, rendezvényeinek támogatása: adomány formájában, amelyek direkt támogatást jelentenek; (4) innovatív projektek, elképzelések partnerségben vagy önállóan, amelyek kisebb-nagyobb mértékben támogatják a lokális fejlesztési és térségfejlesztési folyamatokat.

A támogatási, fejlesztési gyakorlat három meghatározó típusának elemzése kapcsán az alábbiak emelhetők ki:

- A működéshez kapcsolódó fejlesztésekre, beruházásokra, elképzelésekre, tevékenységekre való fókuszálás egy olyan alap tevékenységforma, amely egy bizonyos szinten minden közbirtokosságra érvényes, és közvetett módon jelentős hatással bír a települések fejlődésére.
- A közbirtokosságok működésében egyfajta társadalmi „örökség”, az egykori közbirtokosságok működésének továbbörökített modellje, hogy a helyi közösséget és a település fejlesztéseit, programjait, a közügyeket támogatni kell. Ez az adományozó funkció endogén erőforrásként, fejlesztési lehetőségként értelmezhető, amely bár nem konkrét implikálódás formájában, de a helyi fejlesztési folyamatok megvalósulását támogatja.
- A székelyföldi közbirtokosságok támogatási és fejlesztési gyakorlatában az innovatív projektek, elképzelések megvalósítása partnerségben vagy önállóan, kevésbé elterjedt forma, és nagymértékben függ a közbirtokosságok által kezelt erdővagyon nagyságától, valamint a kulcsszereplők sajátosságaitól, elképzeléseitől. Ez a tevékenységforma fejlesztéspolitikai szempontból – nem csak a települések, hanem a székelyföldi térség vonatkozásában is – egy innovációs modellt képvisel, amely a közbirtokosságok megőrzésre méltó hagyományain, működési elvein, valamint az általuk kezelt jelentős erdővagyonon alapszik, miközben megfelel a 21. századi társadalmi és gazdasági kihívásoknak is.

Fejlesztéspolitikai szempontból egy következő lépés lehet azzal a kérdéskörrel foglalkozni, hogy hogyan lehet a közbirtokosságok települések életében betöltött szerepét fenntartani, tovább fejleszteni, megerősíteni. Ennek a kérdéskörnek a megfontolása feltételezi egy új fejlesztési modell térnyerését, amelyben az emberi tényező, az endogén erőforrás, a helyi kezdeményezés és a társadalmi örökség ugyanolyan fontos tényező, mint a kívülről jövő anyagi forrás.

Felhasznált irodalom

Almstedt, A., Boruder, P., Karlsson, S., Lundmark, L. 2014

Beyond post-productivism: from rural policy discourse to rural diversity. In European Countryside, 4. szám, 297-306. old.

Biró, A. Z. (szerk.) 2008

Székelyföldi jövőképek – térségi fejlesztéspolitika. Csíkszereda, Alutus Kiadó.

Biró, A. Z., Olosz, Sz. (szerk.) 2009

Település – érték – fejlesztés. (Háromszéki Kutatási és Fejlesztési Központ). Csíkszereda, Státus Kiadó. 119 old.

Biró, A. Z., Blága, Á. (szerk.) 2015

Társadalomtörténet és helyi fejlesztés: Műhelykonferencia, Szépvíz, 2014. október 17. Csíkszereda, Státus Kiadó, 135 old.

Biró A. Z., Gyetvai, Á., Magyar, F. (szerk.) 2016

Helyi fejlesztés-kreatív programok: Fejlesztési programjavaslatok a székelyföldi térség számára, Csíkszereda, Státus Kiadó.

Bombiak, E., Marcysiak A. 2017

Rural human capital as a determinant of economic development. Conference paper: Proceedings of the 8th International Scientific Conference Rural Development 2017, Aleksandras Stulginskis University.

Dudek, M., Chmieleński, P., Karwat-Woźniak, B., Wrzochalska, A. 2014

"Human capital in the structural transformation process of rural areas and agriculture," Multiannual Program Reports 206067, Institute of Agricultural and Food Economics - National Research Institute (IAFE-NRI).

Fleszer, D. 2017

Local development and municipal authorities. In: *Annals of the Administration and Law* no. 17 (1), 129-143. oldal.

Josipovic, S., Molnar, D. 2018

Human Capital, Entrepreneurship and Rural Growth of the Serbian Economy. In: *Acta Economica*, Vol. XVI, No. 29.

Ploeg, J.D. van der et al. 2000

Rural Development: From practices and Policies towards Theory. In *Sociologia Ruralis*, 40/4, 391-408. oldal

Sárosi-Blága, Á., Székely, K. (szerk.) 2016

Projektek – Helyek – Innovációk. Csíkszereda, Státus Kiadó, 147 old.

Sárosi-Blága, Á. 2016

Új vidékfejlesztési paradigma, a területfejlesztés újragondolási lehetőségei. In: Bíró A. Zoltán; Gyetvai Árpád; Magyar Ferenc (szerk.) *Helyi fejlesztés-kreatív programok: Fejlesztési programjavaslatok a székelyföldi térség számára*. Csíkszereda. Státus Kiadó, 58-62. old.

Tulla, Antoni F., Valldeperas, N., Martín, A. V., Guirado, C. 2017

New approaches to sustainable rural development: Social farming as an opportunity in Europe? In: *Human Geographies – Journal of Studies and Research in Human Geography*, Vol. 11, No. 1.

Woods, M. 2007

Engaging the global countryside: globalization, hybridity and the reconstitution of rural place. In *Progress in Human Geography* 31 (4), 485–507. old.